

"Загальна психологія"

Депутатов В.О.

студент IV курсу спеціальності "Практична психологія"

Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ "КНУ"

м. Кривий Ріг, Україна

ТРАНЗАКТНИЙ АНАЛІЗ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведення психологічних досліджень та інтерпретація отриманих результатів з використанням еkleктичного нагромадження теорій замість єдиної методології часто викликає сумніви в їхній науковості; зазвичай, це свідчить або про недосконалість обраної теоретичної основи, або ж про недостатню обізнаність науковця стосовно неї. Але факт залишається фактом: розгляд психологічних явищ потребує хоч і всебічності, проте однозначної інтерпретації з позиції визначеного теоретико-методологічного підходу. До таких належить і напрям психології особистості та система психотерапії транзактний аналіз (далі ТА). Оскільки, розглядаючи різні роботи українських авторів, ми не зустріли використання ТА як методологічної основи психологічних досліджень, вважаємо нашу тему **актуальною**. Відповідно, **метою** нашого дослідження стало визначення основних принципів психологічного дослідження з позицій транзактного аналізу як методології.

Виклад основного змісту. ТА – напрям психології особистості та системи психотерапії, що, за визначенням Я. Стюарта, має на меті розвиток та зміну особистості [5]. Він був запропонований американським психологом та психіатром Еріком Берном [1] та дістав подальшої розробки в роботах М. Гулдінг [3], Т. Харріса [6] та ін. Серед основних понять, якими оперує ТА, є его-стани, транзакції, життєві позиції та способи структурування часу (відхід у себе, ритуал, діяльність, розвага, гра, близькість). Розглянемо перші три детальніше.

Так, *его-стани* – це певні системи почуттів та переживань, що безпосередньо пов'язані з певними патернами поведінки. В своїх роботах,

Е. Берн виділяє три умовно названі его-стани: це Parent (P), Adult (A), Child (C), що в перекладі з англійської означають Батько, Дорослий та Дитина відповідно (на нашу думку, використовуючи переклад "Батько" ми ризикуємо не достатньо адекватно і повно відобразити це поняття, саме тому ми використовуємо оригінальні варіанти назв его-станів). Кожен з цих его-станів детально описаний, має свою природу і свої вербальні та невербальні прояви:

1) Parent – поведінка, думки та почуття, скопійовані з батьків або парентальних фігур. Функціонально виділяють 2 види P: Контролюючий P (позитивне прояв – дає дитині захист, відкриває перспективи, дає рекомендації як жити; негативний прояв – передбачає слухняність, обмежує, командує, контролює) та Турботливий P (стимулює, підтримує, надихає, підсилює потенціал людини);

2) Adult – автономний стан, автономно направлений на об'єктивну оцінку реальності, інформації;

3) Child – найбільш архаїчні зразки почуттів та поведінки, що були зафіксовані у ранньому дитинстві [1; 3]. Функціонально виділяють Адаптивну С (виховану, слухняну, дисципліновану, безініціативну, залякану), Вільну С (розкуту, яка робить те, що хоче, поведінка спонтанна, безпосередня і творча), Бунтівну С (неслухняну, грубу, що часто йде на конфлікт і багато робить навпаки).

Т. Харріс запропонував дуже яскравий опис фізичних та вербальних проявів цих его-станів, ось деякі з них: 1) А – нахмурений лоб, стиснуті губи, вказуючий жест пальцем; серед типових фраз: "запам'ятай на все життя", "скільки раз я тобі повторював?", "я б на твоєму місці" тощо; 2) С – сльози, тремтячі або надуті губи, високий хникаючий голос, заковування очей або опущений погляд; серед типових фраз: "хочу", "більше за все", "краще всіх", "сюсюкаючі" висловлювання; 3) А – не має загальних фізичних проявів, при цьому его-стані просто відсутні прояви P та C; серед основних слів, які притаманні А – хто, що, де, коли, чому і як [7].

Теоретичний аналіз змістових характеристик тріади Р-А-С показав, що її можна розглядати не тільки як его-стани, але і як структуру особистості, розуміючи під останньою, слідом за М. Ю. Головіним, цілісне системне утворення, сукупність соціально значущих психічних властивостей, відносин і дій індивіда, що склалися в процесі онтогенезу і визначають його поведінку як поведінку свідомого суб'єкта діяльності та спілкування [2]. Ми виходили з того, що тріада Р-А-С формується під час життя людини і є досить стійкою. Цю ідею певним чином висвітлює і Т. Харріс, на думку якого, его-стан — це не тільки система емоцій і почуттів, але і певна інформація, що в основному записується протягом дитинства, а потім доповнюється під час життя [6]. Крім того, хоча Р-А-С дуже індивідуальна для кожної людини, та інформація, яку вона в собі тримає, має загальні ознаки для всіх людей. Отже, ми вважаємо доцільним розглядати тріаду Р-А-С саме як структуру особистості, оскільки кожен елемент цієї тріади стійкий, соціально-значущий, прямо впливає на інші елементи, на поведінку, спілкування та діяльність кожної людини.

Структура Р-А-С забезпечує функціонування транзакцій. Транзакція – одиниця соціальної взаємодії. Вона виникає тоді, коли було запропоновано якийсь спосіб спілкування, або, говорячи мовою Е. Берна, було тим чи іншим способом показано, що одна людина помічає присутність іншої (це – транзактний стимул), а інша людина погоджується на цей спосіб спілкування або якимось чином відреагує на стимул людини (це – транзактна реакція). Представниками ТА виокремлюється 3 види транзакцій: паралельні (такі, коли реципієнт відреагував саме так, як того бажав комунікатор, з того его-стану, в який було відправлено повідомлення), перехресні (такі, коли реципієнт відреагував зовсім не так, як бажав комунікатор, не з того его-стану, в який було відправлено повідомлення), приховані (такі, в яких одночасно беруть участь більше двох его-станів, причому від одного з них йде помітне, або ж *соціальне* повідомлення, з іншого – приховане, або ж *психологічне*; приховані транзакції є основою для відомих "бернівських ігор").

Ті чи інші взаємовідносини між еґо-станами породжують різні життєві позиції. *Життєва позиція* – це сукупність основних уявлень про себе і оточуючих, що покликані виправдати рішення і поведінку людини. Ці уявлення можуть бути охарактеризовані таким чином: Я - ОК(+) (я в порядку), Я - не ОК(-) (я не в порядку), Ти(Т) - ОК, Ти - не ОК. Надані у дужках скорочення використовуються у ТА для лаконічності, тож, якщо об'єднати ці уявлення в усіх можливих комбінаціях, то вийде: Я+Т+, Я+Т-, Я-Т+, Я-Т-. Це і є життєві позиції.

Розглянуті нами базові поняття по-різному висвітлені представниками різних шкіл ТА. І. В. Лєтова [4] зазначає, що у наш час таких шкіл оформилося три, кожна з яких сформулювала свою теоретичну модель та свій набір технік:

1) класична школа - названа так, бо максимально приближена до того підходу, що був запропонований у перші роки існування ТА Е. Берном та його колегами. В основі – усвідомлення ігор, в які грає людина, зміна старого патерну поведінки, що закладено у життєвому сценарії людини та вивільнення від цього сценарію;

2) школа Катексису, розроблена подружжям Шифф. В основі – ідея про те, що психічно хворими стають з-за того, що ними були отримані хворі приписи від батьків, тому ця людина "перевиховується" терапевтом, що постає у ролі послідовного, люблячого батька, тим самим формує у хворого нову структуру Р, намагаючись витіснити стару, хвору Р;

3) школа нових рішень, розроблена Б. та М. Гулдіндами. У цьому підході об'єднана теорія ТА та методи гештальт-терапії. Автори наголошують на тому, що для вивільнення від старого сценарію потрібно зробити нове рішення, позбавивши сили те, що було зроблено у дитячому віці. Прийняття нового рішення відбувається за допомогою переживання дитячих сцен, де були прийняті старі рішення.

Проаналізувавши основні позиції ТА, як **висновок** ми можемо сформулювати такі *методологічні принципи* психологічних досліджень:

1. Моделлю структури особистості, яка прямо впливає на поведінку, спілкування, діяльність та інші аспекти життя людини, є запропонована в ТА триада Р-А-С, яку прийнято розглядати як сукупність его-станів;

2. Від народження в індивіда формується певна життєва позиція, яка, за Т. Харрісом, відповідає Я-Т+, а вже потім може змінюватися у процесі переоцінки набутого досвіду;

3. Життєвий сценарій ґрунтується на дитячих рішеннях (усвідомлених та неусвідомлених), тож, згідно з Б. і М. Гулдінами, може бути зміненим лише за допомогою прийняття нових рішень.

Звичайно ж, цей опис ТА як методології не є вичерпним, але, як показує практика, може бути використаний для організації психологічних досліджень та інтерпретацій отриманого матеріалу.

Література:

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы : пер. с англ. / Э. Берн. – СПб. : Лениздат, 1992. – 400 с.

2. Головин С. Ю. Словарь практического психолога / С. Ю. Головин – Минск.: Харвест, 1998. – 800 с.

3. Гулдинг М. Психотерапия нового решения. Теория и практика / М. Гулдинг, Р. Гулдинг. – М.: Класс, 1997. – 288 с.

4. Летова И. В. Современный транзактный анализ [Электронный ресурс] / И. В. Летова. – Режим доступа: <http://letova.com/priemnaya/sovremennyyj-tranzaktnyj-analiz/>

5. Стюарт Я. Современный транзактный анализ / Я. Стюарт, В. Джойнс. – СПб.: Социально-Психологический Центр, 1996. – 332 с.

6. Харрис Т. Я – о'кей, ты – о'кей / Т. Харрис. – М.: Академический проект, 2014. – 255 с.